بیرەوەری ٤٠ ساڵەی (١٩٦٨-٢٠٠٨) ڕاپەڕینی ئایاری ١٩٦٨ ی فەرەنسا

وانەی گرنگ لە ڕووداوەکانی ئایاری ١٩٦٨ لە فەرەنسا

نووسینی: تۆنی کلیف

ئیلهام و ئاگادارکردنەوە

سۆسیالیستەکان لە سەرتاسەری جیهاندا ئیلهامیان لە ڕووداوەکانی فەرەنسای ئایاری ١٩٦٨ وە وەرگرت. خۆپیشاندانی خوێندکاران و داگیرکردنی زانکۆکان کە لە ڕۆژانی ١٠، ١١ ی ئایار – کە ناسراوە بە شەوی **Barricades** ڕوویدا، لە گەڵ ڕووبەڕووبوونەوەیەکی فراوان لە نێوان هەزاران خوێندکار بە یارمەتی ژمارەیەکی زۆری کرێکارە لاوەکان و دانیشتووانی گەڕەکی لاتین لە گەڵ **CRC** – پۆلیسی دژە ئاژاوە- کە سەرکەوتوانە زاڵ بوون بەسەر خۆپیشانەکان دا.

پارتی کۆمۆنیستی فەرەنسا کە لایەنگری یەکی بە هێز و بەربڵاوی لەپشتەوە بوو، لە دژی چالاکی یەکانی خوێندکاران بوو تاکو (شەوی باریکەیدز)، لێرەوە ئیتر بڕیاریان دا کە باشترین ڕێگا بۆ ڕووبەڕووبوونەی ئەم شەپۆلی سەرهەڵدانە دەست گرتنە بە سەر رابەرایەتی یەکەی دا. سەرکردەکانی پارتی کۆمۆنیست و فیدراسیۆنی نەقابەی **CGT** بە هیوای ئەوە بوون کە مانگرتنێکی یەک ڕۆژە و خۆپیشاندان ببێتە دەروازەیەک بۆ ئارامکردنەوەی هەلومەرجەکە. لە بەر ئەوە بانگەوازی مانگرتنێکی یەک ڕۆژەیان کرد بۆ ڕۆژی ١٣ ی ئایار، وایان چاوەڕێ دەکرد کە ئەمەش وەک مانگرتنەکانی پێشووتر مانگرتنێکی کۆنترۆل کراو بێت. بەڵام بەهەڵەدا چووبوون . کرێکارانی سەربازگە ئەم سەرەتایەیان قۆستەوە بۆ درێژە پێدان بە مانگرتنەکە. لە ١٤ ی ئایار دا کرێکارانی (سود ئاڤیاسۆن) لە شاری نانت بانگەوازی مانگرتنێکی بێ سنووریان دا و کارخانەکانیان داگیر کرد. بۆ ڕۆژی دوایی واتە لە ١٥ ی ئایاردا **Renault –Cleon** داگیر کرا، لە ١٦ ی ئایاردا مانگرتن و داگیرکردن سەرانسەری کارخانەکانی ڕینۆی گرتەوە. ئەمەش مانگرتن و داگیرکردنی هەموو کارخانە ئەندازەیی دامەزراوەکانی دروست کردنی سەیارە و فڕۆکەی بە دوای خۆیدا هێنا، لە ١٩ ی ئایار شەمەندەفەرەکان لە خووڵە کەوتن شانبەشانی خزمەتگوزاری یەکانی پۆست و تێلێگراف، خزمەتگوزاری یەکانی میترۆ و پاس لە پاریس دا پەکیان کەوت. مانگرتن کانەکان و پاپۆڕەکان و فڕۆکەکانی هێڵی ئاسمانیی فەرەنسای گرتەوە. لە ٢٠ ی ئایار مانگرتن بوو بە گشتی و ١٠ ملیۆن کرێکاری لە خۆ گرت، ئەو خەڵکەی کە هەرگیز لەوەوپێش مانیان نەگرتبوو چوونە ناو مانگرتنەکەوە. سەماکەران، یاریزانانی فوتبۆل، ڕۆژنامەنووسان، ژنانی کۆگاکان و تەکنیکاران هەموویان بەشداربوون. ئاڵای سوور هەموو شوێنەکانی کاری رازاندبووەوە.

لە خۆپیشاندانی ڕۆژی ١٣ ی ئایاردا یەک ملیۆن کرێکار و خوێندکار بەشداریان کرد. دیگۆلی سەرۆک بە تەواوی بێ پشت و پەنا مایەوە کاتێ لە ڕۆژی ٢٤ ی ئایاردا بانگەوازی کرد بۆ ڕیفراندۆمێک نەیتوانی تەنها دوکانێکی چاپکردن لە

سەرانسەری فەرەنسادا بدۆزێتەوە بۆ چاپكردنی بانگەوازەكەی كاتێكیش بە ناچاری پەنای برد بەەر چاپخانەكانی بەلجیكا بۆ چاپكردنی ئەو بەیاننامەیە، كرێكارانی بەلجیكا بۆ دەربڕینی هاوپشتی لە گەڵ برایانیان لە فەرەنسا داواكەیان رەتكردەوە. لە ٢٥ ی ئایاردا دیگۆل فەرەنسای بەجێهێشت بۆ ئەوەی پەناگەیەک لە سەربازگە فەرەنسی یەكانی ناو ئەڵمانیا بدۆزێتەوە.

لە ٢٧ ی ئایاردا ڕابەرانی سەندیكاكان ڕێكەوتننامەی (گرۆنێل) یان مۆركرد كە لە بارەی چاككردنی باری ئابووری كرێكارانەوە بوو- وەكو بەرزكردنەوەی كرێی لانی كەمی كرێكاران بە ڕێژەی٣٥٪ - بەمەش كۆتایی بە مانگرتن هات و باڵی ڕاستڕەو هەلی بۆ رەخسا و كەوتە كاركردن. لە ٣٠ ی ئایاردا خۆپیشاندانێكی گەورەی باڵی ڕاستڕەو بەڕێخرا. پۆلیس دەستی بە سەر وێستگەكانی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن دا گرت و كۆتایی بە داگیر كردنی كارخانەكان لە لایەن كرێكارانەوە هێنا و هێرشیشیان دەكردە سەر هەر خۆپیشاندانێكی بەردەوام، سەرئەنجام دوو كرێكار و خوێندكارێكی قوتابخانەشیان كوشت.

خوونەریتی نەوە مردووەكان وەكو مۆتەكەیەك خۆی بە مێشكی زیندووەكانەوە هەڵواسیوە (ماركس)

لە سەروبەندی بزاوتنی ڕوو لە پێشی كرێكاران پاشماوە قورسەكەی ستالینیزم هێشتا هەر هەست پێكراو بوو. كرێكارانی فەرەنسا ئەمەكێكی زۆریان هەبوو بۆ پارتی كۆمۆنیست، سەرباری هەر شتێك ... نەوەیەک لە كرێكاران لە لایەن ئەم پارتەوە خوێندەوار كرابوون و ڕاهێنراوبوون. دەسەڵاتی پارتی كۆمۆنیست بە سەر كرێكاراندا لەم ڕووداوەدا دەردەكەوێت: كاتێ سوپاكانی ئەمەریكا و بەریتانیا بە سەر سوپای ئەڵمانیادا سەركەوتن، پاریس لە لایەن ماكی **Maqui** وە ڕزگار كرا، ماكی بزووتنەوەیەكی بەرەنگاری بوو لە لایەن پارتی كۆمۆنیستەوە ڕابەرایەتی دەكرا. كرێكارانی چەكدار كۆنترۆڵی پاریس یان كرد. لە كۆتاییشدا مۆریس سۆرێ سكرتێری پارتی كۆمۆنیستی فەرەنسا لە مۆسكۆ گەرایەوە پاریس و بانگەوازی بۆ (یەک پۆلیس، یەک سوپا، یەک دەوڵەت) دا. ئەو پۆلیسەی كە سۆرێ ئاماژەی بۆ دەكات هەمان ئەو پۆلیسەیە كە لە سەردەمی جەنگدا هاوكاری نازییەكانی دەكرد. سەرەڕای ئەمەش كرێكارانی پاریس قسەكانی (سۆرێ) یان قەبووڵ كرد و چەكەكانیان دانا.

لە ئایاری ١٩٦٨ دا كاركردنی پارتی كۆمۆنیست تاڕادەیەكی زۆر جەماوەری بوو. پێشتر ئاماژەمان بەو ملیۆن كرێكار و خوێندكارانە كرد كە لە پاریس دا خۆپیشاندانیان ئەنجام دا. ڕابەرانی پارتی كۆمۆنیست نەیان دەویست كرێكاران و خوێندكاران تێكەڵ بە یەک بین. لە بەر ئەوەی خوێندكاران دوور بوون لە كاریگەری پارتی كۆمۆنیست. ئەوان بیروباوەڕە سیاسیەكانیان زۆر تر بە لای باڵی چەپی پارتی دا دەشكایەوە. هەر لە بەر ئەوەش بوو ڕابەرانی پارتی كۆمۆنیست پشتێنەیەكیان لە ٢٠ هەزار پاسەوان ڕێكخست بۆ جیاكردنەوەی ڕیزی كرێكاران لە ڕیزی خوێندكاران. هەروەها ئاماژەمان بە داگیركردنی كارخانەكان دا كە لەم بوارەشدا ڕۆڵی بیروكراتی یانەی پارتی كۆمۆنیست و نەقابەی **CGT** لە بەرچاوە: ٨٠ -٩٠ ٪ ی كرێكاران نێردرانەوە ماڵەوە، لە بەر ئەوە لە داگیركردنەكاندا تەنها كەمایەتی یەک چالاک بوون. ئەو كرێكارانەی چوونە ماڵەوە ئەو هەڵەیان لە دەست دابوو بەشداری گفتوگۆكردن بكەن لە سەر تاكتیكەكان و ستراتیژییەت، كە ئەمەش دڵی بزووتنەوەكە پێک دەهێنێت.

مانگرتنەكان كۆمیتەی خۆیان هەبوو، بەڵام لە لایەن كرێكارانەوە هەڵنەبژێردراون، بەڵكو سەندیكاكان دیاری یان كردبوون. بۆ ئاسان كردنی كاری كۆتایی هێنان بە مانگرتنە گشتی یەكە بە كرێكارانی یەكێ كە كارخانەكانیان ڕاگەیاند كەوا كرێكاران لە كارخانەیەكی تردا چوونەتەوە سەركار....ئەم تاكتیكەش لە زۆر شوێن دووبارەكرایەوە. لە بەرئەوەی هیچ هێڵێكی پەیوەندی كردن لە نێوان كارخانەكان دا نەبوو سەربەخۆیی لەوانەی سەندیكا، ئەم تاكتیكە سەر گرت.

شۆڕشی شوباتی ١٩١٧ لە ڕوسیا

بۆ تێگەیشتن لەو ناکۆکیانەی لە هۆشیاری کرێکاران دا هەبوو لە فەرەنسا ئایاری ساڵی ١٩٦٨، لە گەڕانەوە بۆ ئەزموونی شۆڕشی شوباتی ١٩١٧ ی ڕوسیا باشتر دەست ناکەوێت، ئەو شۆڕشەی کۆتایی بە تزاریزم هێنا. پۆلیس بەتەواوی توانەوە، کرێکاران لە هەموو شوێنێک لە شوراکان دا خۆیان ڕێکخست، لە سوپاشدا کۆمیتەکانی سەربازان سەری هەڵدا.

لینین لەو کاتەدا "دەسەڵاتی دوولایەنە" ی وەکو حالەتێکی زاڵ بە سەر هەلومەرجەکەدا پێناسە کرد. ڕاستە شوراکان بەهێز بوون، بەڵام لە بەرامبەر شوراکان حکومەتی کارسازی بۆرژوازی هەبوو. ڕاستە کۆمیتەکانی سەربازان هەبوو، بەڵام هێشتا جەنەراڵەکان سوپایان بەڕێوە دەبرد. ڕاستە شوراکان خولیای ملیۆنان کەسی بۆ ئاشتی دەردەبڕی ، بەڵام جەنگی ئیمپریالیستی هەر بەردەوام بوو. ڕاستە کۆمیتە بەهێزەکانی کرێکاران لە هەموو کارخانەیەک هاتنە کایەوە، بەڵام هێشتا هەموو کارخانەکان موڵکی سەرمایەداران بوو. ڕاستە ملیۆنان جوتیار لە شوراکاندا ڕێکخرابوون، بەڵام هێشتا ئاغاکان ئەک مەتری چوار گۆشەیان لە زەوی یەکانیان لە دەست نەدابوو. ڕابەرانی شوراکان- مەنشەفی یەکان و سۆسیالیستە شۆڕشگێڕەکان – پشتگیری یان لە حکومەتە بۆرژوازی یەکە و سیاسەتەکانی دەکرد.

شۆڕشی شوبات دابڕانێک بوو لە ڕابردوو، بەڵام دابڕانێکی ناتەواو، ناکۆکی یەکان لە دامەزراوەکانی ئەو سەردەمەو هۆشیاری ملیۆنان خەڵک بە دەرکەوت.

شورای پترۆگراد دامەزراوەیەکی نوێ ی سەرنج ڕاکێش بوو، بەڵام لە لایەن بەڵشەفیکەکانەوە ڕابەرایەتی نەدەکرد و باڵی ڕاست بە سەریدا زاڵبوو. بۆ ملیۆنان کەس کە تا دوێنێ لایەنگری یان لە تزاریزم دەکرد – نەمانی تزاریزم و وەرچەرخان بەرەو چەپ – هەروا سانا نەبوو یەکسەر ڕووبکەنە بەڵشەفیزم و لە جێی ئەوە بوونە لایەنگری ڕاسترەوەکان- مەنشەفیزم و سۆسیالیستە شۆڕشگێڕەکان، چەندین هەفتە و مانگ لە خەباتی درێژ خایەن پێویست بوو بۆ بەڵشەفیەکان تا شوراکانی پترۆگراد و مۆسکۆ بە دەستبهێنن- کە ئەمەش لە ئەیلولی ١٩١٧ دا هاتەدی. ئێمە لێرەدا ئەو بوارەمان نی یە جیاوازی ڕووداوەکان لە نێوان شوبات و تشرینی یەکەمدا بخەینەڕوو. بەڵام ڕێرەوی بەڵشەفیەکان هەروا تەخت نەبوو، کاریگەری بەڵشەفیکەکان لە سەر پترۆگراد ڕوو لە زیادبوون بوو هەتا کۆتایی مانگی حوزەیران. لە سەرەتای مانگی تەمموزەوە درانە دواوە، پارت بە پراکتیکی نایاسایی کرا و چاپخانەکانی تێکشکێندران و لینین ناچارکرا ڕوو بکاتە حەشارگە و ترۆتسکیش زیندانی کرا مانگی تەموز – هەروەک ترۆتسکی نووسیویەتی – مانگی بەدناوکردن بوو، بلاوکراوەکان بە شێوەیەکی هستیریانە (لینین) یان وەکو سیخوڕێکی ئەڵمانی تاوانبار کرد. وەرچەرخان بەرەو ڕاست بووە هۆی ئەوەی ڕاسترەوەکان باوەڕیان بە خۆیان پتەوتر بێت. لە ٢٧- ٣٠ ی ئابیشدا جەنەڕاڵ کۆرنیلۆڤ ی سەرکردەی ڕوسیا کودەتایەکی بەرپاکرد. گەر بهاتایە سەربکەوتایە ئەوا ووشەی فاشیزم ووشەیەکی ئیتالی نەدەبوو، بەڵکو ڕوسی دەبوو. لە زیندانەوە ترۆتسکی بەرگریکردنی لە پترۆگراد گرتبووە ئەستۆ لە بەرامبەر کۆرنیلۆڤ دا. شکستی کۆرنیلۆڤ بە شێوەیەکی بەربلاو بەرەو پێش چوونی بەڵشەفیزمی بە گوڕتر کرد.چەند ڕۆژێک لە دوای ئەمە بەڵشەفیکەکان زۆرینەیان لە شوراکانی پترۆگراد و مۆسکۆ بە دەست هێنا و چەند هەفتەیەک دواتر شۆڕشی ئۆکتۆبەر هەڵگیرسا.

شۆڕش کاری شەو و ڕۆژێک نی یە، بەڵکو پرۆسەیەکە کرێکاران دەبێ لە بیروباوەرە زاڵەکانی بۆرژوازی دابڕێن، بەڵام ئەم دابڕانە لە شەو و ڕۆژێکدا نایەتەدی. بۆ سەردەمانێک هۆشیارییەکی ناکۆک لە نێو کرێکاراندا سەرهەڵدەدات. گومانی تیانی یە دروشمی (زەوی، نان، ئاشتی – هەموو دەسەڵاتێک بۆ شوراکان) کە لە لایەن بەلشەفیکەکانەوە بەرز کرابووەوە یەک دروشمی جیگیر بوو بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی ڕووبەڕووی جوتیاران دەبێتەوە کە داوای زەوی دەکەن ڕووبەڕووی

ملیۆنان برسی دەبێتتەوە کە پێویستی یان بە نانە. رووبەرووی ملیۆنان کە گیرۆدەی جەنگ بوون. بەڵام بۆ سەردەمانێکیش کرێکاران دەیان ووتەوە کە (باشە گومانی تیا نی یە ئێمە زەویمان دەوێ دەبێ چاوەڕێ ی کۆتایی هاتنی جەنگ بین و پەرلەمان یاسایەک دەربکات و زەویمان بداتێ). گومانی تیا نی یە ئاشتی مان دەوێت بەڵام با لە سەرکەوتوانی جەنگ ئەو کاتە ئاشتی بە دەست دەهێنن.

پارتی بەڵشەفیک لە ئازاری ١٩١٧ دا ٢٣ هەزار ئەندامی هەبوو، لایەنگرانیشی بە رێژەی ٢ ٪ لە شوراکاندا و لێرەشەوە خاڵێکی دەست پێکردنی بەهێزیان هەبوو بۆ ئەوەی رووەو سەرکەوتن بەرەو پێشەوە بچن.

بۆ پارتی کۆمۆنیستی فەرەنسا ئەڵتەرناتیڤە چەپرەوەکە لە رووی ژمارەوە بچووک بوو، سەرجەم ژمارەی ترۆتسکی یەکان لە فەرەنسا لە ئایاری ١٩٦٨ دا ٤٠٠٠ هەزار کەس بوو. ژمارەی ماوییەکان هەروا بوو. ئەوە زۆر لەوە کەمتر بوو کە بتوانن بەرەنگاری ستالینی یەکانی پێ بکەن. ئەگەر ترۆتسکی یەکان دەیان هەزار ئەندامیان هەبوایە ئەوا دەیانتوانی بە شێوەیەکی کاریگەر لە خۆپیشاندانی ١٣ ی ئایاردا قسە بۆ یەک ملیۆن کرێکار و خوێندکار بکەن و پێیان بڵێن دەست لە ناو دەستی یەک بنێن تا ئەو تەوقە بشکێنن کە بیست هەزار پاسەوان دروستیان کردبوو. دەست پێشخەری لە دەست خۆیاندا بێت. دەیان توانی قسە لە سەر هەڵبژاردنی کۆمیتەکانی مانگرتن بکەن بۆ ئەوەی جێگای کۆمیتەی پاشکۆ بگرێتەوە. دەیان توانی پەیوەندی لە نێوان کارخانەکان دروست بکەن بۆ ئەوەی بیروکراسی کە توانایاندا نەبێت سیاسەتی (پەرت بکە، تاکو حوکم بکەیت) بە کاربهینێت و بۆ ئەوەی باس لە کۆتایی هێنانی مانگرتنەکە بکات.

رووداوەکان لە پێشوازی ئایاری ١٩٦٨

تەقینەی جەماوەری لە داهاتوودا کارێکی لە چارەنەهاتوو. گومانیشی تیدا نی یە کە کەس ناتوانێ بەوردی پێشبینی ئەوە بکات کەی ئەمە روودەدات، سەرباری هەموو شتێک – سێ هەفتە بەر لە شۆڕشی شوبات – لینین قسەی بۆ کۆمەڵێک سۆسیالیستی گەنج لە سویسرا دەکرد و وەسف و شیکردنەوەی بۆ شۆڕشی ١٩٠٥ بەوە کۆتایی پێهێنا کە لەوانەیە ئەو گەنجانە شۆڕشی روسیا ببینن بەڵام نەوەی کۆن کە ئەویش یەکێک بوو لێی ئەمە نابینن، چەند رۆژێک بەر لە شۆڕش (لە ٧ ی شوباتدا) لینین بەم شێوەیە بۆ هاوڕێ کەی (ئەنیسا ئارمەند) دەنووسێت: (دوێنێ کۆبوونەوەیەک هەبوو (کۆبوونەوەکە شەکەتی کردم، باری تەندروستیم باش نەبوو سەرم دەهێشا و پێش تەواو بوونی کۆبوونەوەکەم جێ هێشت) ئەگەر بیزانیایە دوای چەند رۆژێکی تر شۆڕش دەست پێدەکات، هەرگیز بەم شێوەیە نیگەرانی خۆی دەرنەدەبڕی.

خاڵی وەرچەرخانە گەورەکان هەرگیز پێشبینی ناکرێت، لە بەر چەند هۆیەکی ئاشکرا، بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ مێژوو لە سەرخۆ رێی دەکرد، لە ١٠ یان ٢٠ ساڵدا تەنها گۆڕانێکی زۆر بچووک رووی دەدا...لە پڕێکدا، لە رۆژێک یان هەفتەیەکدا گۆڕانی گەورەی وا روودەدات کە چەندین نەوە بە خۆیانەوە نەدیووە.

ناکۆکی یەکانی ناو سەرمایەداری ئەمڕۆ زۆر لەوانەی ساڵی ١٩٦٨ توندترە. ساڵی ١٩٦٨ گەیشتە کۆتایی درێژترین تەقینەوە لە مێژووی سەرمایەداری دا. لە ١٩٧٣ بە دواوە (رکود) یک بەدوای ئەوی تردا دێت. ناجێگیری سەرمایەداری لە هەموو کاتێک زیاترە. چەوسانەوە و دڵنیانەبوونی کرێکاران، رۆژ بە رۆژ روو لە زیادبوونە. تەقینەوەی زۆر گەورە مەحالە روودەدات، بەڵام بۆ ئەوەی ئەم تەقینەوانە بە سەرکەوتنێکی پرۆلیتاریانە کۆتایی بێت، پێویستی بوونی پارتێکی شۆڕشگێر لە گشت کاتێک زیاترە. سەرجەم کردارە خۆبەخۆیی یەکانی کرێکاران وەکو هەڵم وایە و پارتی شۆڕشگێریش وەکو پستونێکە. پستون بە تەنها شتیکی بێ کەڵکە. هەڵمیش بە تەنها پەرش و بڵاو دەبێتەوە و بێ ئەنجام دەکەوێتەوە. بۆ سەرکەوتنێکی پرۆلیتاریانە مەسەلەی رابەرایەتی زۆر گرنگە....بۆیە ئایاری ١٩٦٨ دەبێ هەم ئیلهام بەخش و هەم ئاگادارکردنەوەش بێت.